

Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (ένατο τμήμα)

της 7ης Απριλίου 2022 *

«Προδικαστική παραπομπή – Ενισχύσεις χορηγούμενες από τα κράτη – Καθεστώς ενισχύσεων για την κατασκευή μικρών υδροηλεκτρικών σταθμών – Αλπικά ορεινά καταφύγια χωρίς σύνδεση στο δίκτυο ηλεκτρικής ενέργειας – Έγκριση από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή – Λήξη»

Στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-102/21 και C-103/21,

με αντικείμενο δύο αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Verwaltungsgericht, Autonome Sektion für die Provinz Bozen (διοικητικό πρωτοδικείο, αυτόνομο τμήμα της επαρχίας του Bolzano, Ιταλία) με αποφάσεις της 9ης Φεβρουαρίου 2021, οι οποίες περιήλθαν στο Δικαστήριο στις 18 Φεβρουαρίου 2021, στο πλαίσιο των δικών

KW (C-102/21),

SG (C-103/21)

κατά

Autonome Provinz Bozen,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (ένατο τμήμα),

συγκείμενο από τους S. Rodin, πρόεδρο τμήματος, J.-C. Bonichot (εισηγητή) και O. Spineanu-Matei, δικαστές,

γενική εισαγγελέας: L. Medina

γραμματέας: A. Calot Escobar

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- η KW, εκπροσωπούμενη από τους S. Pittracher και H. Wild, Rechtsanwälte,
- ο SG, εκπροσωπούμενος από τον M. Durnwalder, Rechtsanwalt,

* Γλώσσα διαδικασίας: η γερμανική.

– η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τους Α. Μπουχάγιαρ και C. Κονάκς καθώς και από την C.-M. Carrega,

κατόπιν της αποφάσεως που έλαβε, αφού άκουσε τη γενική εισαγγελέα, να εκδικάσει τις υποθέσεις χωρίς ανάπτυξη προτάσεων,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Οι αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως αφορούν την ερμηνεία του άρθρου 107, παράγραφος 3, στοιχείο γ', ΣΛΕΕ και του άρθρου 20 του κανονισμού (ΕΕ) 2015/1589 του Συμβουλίου, της 13ης Ιουλίου 2015, περί λεπτομερών κανόνων για την εφαρμογή του άρθρου 108 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2015, L 248, σ. 9), καθώς και της απόφασης C(2012) 5048 final της Επιτροπής, της 25ης Ιουλίου 2012, σχετικά με την κρατική ενίσχυση SA.32113 (2010/N) – Ιταλία: Καθεστώς ενισχύσεων για την εξοικονόμηση ενέργειας, τα συστήματα τηλεθέρμανσης και την ηλεκτροδότηση απομακρυσμένων περιοχών στο Alto Adige/Νότιο Τιρόλο (ΕΕ 2013, C 1, σ. 7) (στο εξής: απόφαση της Επιτροπής της 25ης Ιουλίου 2012).
- 2 Οι αιτήσεις αυτές υποβλήθηκαν στο πλαίσιο ένδικων διαφορών μεταξύ, αφενός, των KW (υπόθεση C-102/21) και SG (υπόθεση C-103/21) και, αφετέρου, της Autonome Provinz Bozen (αυτόνομης επαρχίας του Bolzano, Ιταλία) σχετικά με την επιστροφή ενισχύσεων για την κατασκευή μικρών υδροηλεκτρικών σταθμών τις οποίες χορήγησε η τελευταία κατ' εφαρμογήν καθεστώτος ενισχύσεων εγκριθέντος με την απόφαση της Επιτροπής της 25ης Ιουλίου 2012 (στο εξής: επίδικο καθεστώς ενισχύσεων).

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

Ο κανονισμός (ΕΕ) 651/2014

- 3 Το άρθρο 41 του κανονισμού (ΕΕ) 651/2014 της Επιτροπής, της 17ης Ιουνίου 2014, για την κήρυξη ορισμένων κατηγοριών ενισχύσεων ως συμβατών με την εσωτερική αγορά κατ' εφαρμογή των άρθρων 107 και 108 [ΣΛΕΕ] (ΕΕ 2014, L 187, σ. 1), το οποίο φέρει τον τίτλο «Επενδυτικές ενισχύσεις για την προώθηση της παραγωγής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές», προβλέπει τα εξής:

«1. Οι επενδυτικές ενισχύσεις για την προώθηση της παραγωγής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές συμβιβάζονται με την εσωτερική αγορά κατά την έννοια του άρθρου 107 παράγραφος 3 της Συνθήκης και απαλλάσσονται από την υποχρέωση κοινοποίησης που προβλέπεται στο άρθρο 108 παράγραφος 3 της Συνθήκης, εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις του παρόντος άρθρου και του κεφαλαίου I.

[...]

7. Η ένταση της ενίσχυσης δεν υπερβαίνει:

- α) το 45 % των επιλέξιμων δαπανών, εάν οι επιλέξιμες δαπάνες υπολογίζονται με βάση το στοιχείο α) ή β) της παραγράφου 6·
- β) το 30 % των επιλέξιμων δαπανών, εάν οι επιλέξιμες δαπάνες υπολογίζονται με βάση το στοιχείο γ) της παραγράφου 6.

8. Η ένταση της ενίσχυσης μπορεί να αυξηθεί κατά 20 εκατοστιαίες μονάδες, στην περίπτωση ενισχύσεων που χορηγούνται σε μικρές επιχειρήσεις, και κατά 10 εκατοστιαίες μονάδες, στην περίπτωση ενισχύσεων που χορηγούνται σε μεσαίες επιχειρήσεις.

[...]

Ο κανονισμός 2015/1589

4 Κατά την αιτιολογική σκέψη 28 του κανονισμού 2015/1589:

«Η καταχρηστική εφαρμογή μιας ενίσχυσης μπορεί να έχει επιπτώσεις στη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς ανάλογες με εκείνες των παράνομων ενισχύσεων και θα πρέπει συνεπώς να αντιμετωπίζεται με ανάλογες διαδικασίες. Σε αντίθεση με τις παράνομες ενισχύσεις, οι ενισχύσεις οι οποίες είναι δυνατόν να έχουν εφαρμοσθεί καταχρηστικά είναι ενισχύσεις που έχουν εγκριθεί προηγουμένως από την Επιτροπή. Ως εκ τούτου, η Επιτροπή δεν θα πρέπει να έχει τη δυνατότητα να διατάξει την ανάκτηση της ενίσχυσης λόγω της καταχρηστικής εφαρμογής της.»

5 Το άρθρο 1 του κανονισμού 2015/1589, με τίτλο «Ορισμοί», προβλέπει τα εξής:

«Για τους σκοπούς του παρόντος κανονισμού, νοούνται ως:

[...]

β) “υφιστάμενη ενίσχυση”:

[...]

ii) κάθε εγκεκριμένη ενίσχυση, δηλαδή τα καθεστώτα ενισχύσεων και οι μεμονωμένες ενισχύσεις που έχουν εγκριθεί από την Επιτροπή ή από το Συμβούλιο·

[...]

γ) “νέα ενίσχυση”: κάθε ενίσχυση, δηλαδή τα καθεστώτα ενισχύσεων και οι μεμονωμένες ενισχύσεις, οι οποίες δεν αποτελούν υφιστάμενη ενίσχυση, καθώς και οι μεταβολές υφιστάμενων ενισχύσεων·

[...]

στ) “παράνομη ενίσχυση”: νέα ενίσχυση η οποία εφαρμόζεται κατά παράβαση του άρθρου 108 παράγραφος 3 [...] ΣΛΕΕ·

ζ) “κατάχρηση ενίσχυσης”: ενίσχυση η οποία χρησιμοποιείται από το δικαιούχο κατά παράβαση απόφασης που έχει ληφθεί σύμφωνα με το άρθρο 4 παράγραφος 3 ή το άρθρο 7 παράγραφοι 3 ή 4 του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 659/1999 [του Συμβουλίου, της 22ας Μαρτίου 1999, για τη θέσπιση λεπτομερών κανόνων εφαρμογής του άρθρου [108 ΣΛΕΕ] (ΕΕ 1999, L 83, σ. 1)] ή το άρθρο 4 παράγραφος 3 ή το άρθρο 9 παράγραφοι 3 ή 4 του παρόντος κανονισμού·

[...]».

- 6 Το άρθρο 4, παράγραφος 3, του κανονισμού αυτού, το οποίο φέρει τον τίτλο «Προκαταρκτική εξέταση της κοινοποίησης και αποφάσεις της Επιτροπής», προβλέπει τα εξής:

«Εφόσον η Επιτροπή διαπιστώσει, μετά από προκαταρκτική εξέταση, ότι το κοινοποιηθέν μέτρο, ενώ εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 107 παράγραφος 1 [...] ΣΛΕΕ, δεν δημιουργεί αμφιβολίες κατά πόσον συμβιβάζεται με την εσωτερική αγορά, το κηρύσσει συμβιβάσιμο με την εσωτερική αγορά (“απόφαση για τη μη διατύπωση αντιρρήσεων”). Στην απόφαση αυτή, αναφέρεται η συγκεκριμένη εξαίρεση της [Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης] που εφαρμόστηκε.»

- 7 Το άρθρο 13, παράγραφος 2, του εν λόγω κανονισμού, το οποίο φέρει τον τίτλο «Διαταγή αναστολής ή προσωρινής ανάκτησης της ενίσχυσης», ορίζει τα εξής:

«Η Επιτροπή μπορεί, αφού καλέσει το οικείο κράτος μέλος να υποβάλει τις παρατηρήσεις του, να εκδώσει απόφαση, με την οποία απαιτεί από το κράτος μέλος την προσωρινή ανάκτηση κάθε παράνομης ενίσχυσης, έως ότου ληφθεί απόφαση της Επιτροπής για το συμβατό της ενίσχυσης με την εσωτερική αγορά (“διαταγή ανάκτησης”), εφόσον πληρούνται όλα τα ακόλουθα κριτήρια

[...]».

- 8 Το άρθρο 16, παράγραφος 1, του ίδιου κανονισμού, το οποίο φέρει τον τίτλο «Ανάκτηση της ενίσχυσης», ορίζει τα εξής:

«Σε περίπτωση αρνητικής απόφασης για υπόθεση παράνομων ενισχύσεων, η Επιτροπή αποφασίζει την εκ μέρους του οικείου κράτους μέλους λήψη όλων των αναγκαίων μέτρων για την ανάκτηση της ενίσχυσης από τον δικαιούχο (“απόφαση ανάκτησης”). Η Επιτροπή δεν απαιτεί ανάκτηση της ενίσχυσης εάν αυτό αντίκειται σε κάποια γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης.»

- 9 Το άρθρο 20 του κανονισμού 2015/1589, με τίτλο «Καταχρηστική εφαρμογή ενίσχυσης», προβλέπει τα εξής:

«Με την επιφύλαξη του άρθρου 28, η Επιτροπή μπορεί, σε περιπτώσεις καταχρηστικής εφαρμογής ενισχύσεων, να κινήσει την επίσημη διαδικασία έρευνας σύμφωνα με το άρθρο 4 παράγραφος 4. Τα άρθρα 6 έως 9, 11, 12, το άρθρο 13 παράγραφος 1 και τα άρθρα 14 έως 17 εφαρμόζονται κατ’ αναλογία.»

Το ιταλικό δίκαιο

- 10 Το επίδικο καθεστώς ενισχύσεων βασίζεται στον Landesgesetz nr. 9 – Bestimmungen im Bereich der Energieeinsparung, der erneuerbaren Energiequellen und des Klimaschutzes (περιφερειακό νόμο αριθ. 9 περί διατάξεων στον τομέα της εξοικονόμησης ενέργειας, των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και της δράσης για το κλίμα), της 7ης Ιουλίου 2010, ο οποίος προβλέπει, μεταξύ άλλων, τη χορήγηση επιδοτήσεων, με ανώτατο όριο το 80 % των επενδυτικών δαπανών, για την κατασκευή μικρών υδροηλεκτρικών σταθμών με σκοπό την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από

ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, για ίδια κατανάλωση, όταν η σύνδεση με το δίκτυο ηλεκτρικής ενέργειας δεν μπορεί, λόγω της γεωγραφικής θέσης, να πραγματοποιηθεί χωρίς κατάλληλες ενέργειες τεχνικής και οικονομικής φύσεως.

Οι διαφορές της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

- 11 Στις 17 Δεκεμβρίου 2010 η Ιταλική Δημοκρατία κοινοποίησε στην Επιτροπή το επίδικο καθεστώς ενισχύσεων βάσει του άρθρου 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ. Με την από 25 Ιουλίου 2012 απόφασή της, η Επιτροπή ενέκρινε το καθεστώς αυτό.

Η υπόθεση C-102/21

- 12 Η KW είναι ιδιοκτήτρια βοσκοτόπου ευρισκόμενου σε ορεινή περιοχή της αυτόνομης επαρχίας του Bolzano, η οποία δεν είναι συνδεδεμένη με το δημόσιο δίκτυο ηλεκτρικής ενέργειας λόγω της γεωγραφικής της θέσης.
- 13 Με διάταγμα της 29ης Ιανουαρίου 2018, η αυτόνομη επαρχία του Bolzano χορήγησε στην KW επιδότηση ύψους 144 634 ευρώ, η οποία αντιστοιχούσε στο 80 % των επιλέξιμων δαπανών ενός έργου κατασκευής μικρού υδροηλεκτρικού σταθμού προοριζόμενου για τον δικό της εφοδιασμό με ενέργεια, κατ' εφαρμογήν του επίδικου καθεστώτος ενισχύσεων.
- 14 Στη συνέχεια, η αυτόνομη επαρχία του Bolzano ενημέρωσε την KW ότι, δεδομένου ότι το επίδικο καθεστώς ενισχύσεων είχε λήξει στις 31 Δεκεμβρίου 2016, η χορήγηση επιδότησης για το έργο της έπρεπε να είναι σύμφωνη με τον κανονισμό 651/2014, ο οποίος περιορίζει το επιτρεπόμενο επίπεδο των ενισχύσεων στο 65 % των επιλέξιμων δαπανών.
- 15 Με διάταγμα της 27ης Ιανουαρίου 2020, η αυτόνομη επαρχία του Bolzano ανακάλεσε εν μέρει την απόφασή της να χορηγήσει επιδότηση στην KW και μείωσε το ποσό της επιδότησης σε 113 257,09 ευρώ κατ' εφαρμογήν του κανονισμού 651/2014.
- 16 Στις 14 Φεβρουαρίου 2020 η αυτόνομη επαρχία του Bolzano ζήτησε από την KW να επιστρέψει το πλεονάζον ποσό της ενίσχυσης που είχε λάβει, πλέον τόκων.
- 17 Η KW άσκησε ενώπιον του Verwaltungsgericht, Autonome Sektion für die Provinz Bozen (διοικητικού πρωτοδικείου, αυτόνομο τμήμα της επαρχίας του Bolzano, Ιταλία), προσφυγή με αίτημα την ακύρωση των μέτρων αυτών.
- 18 Το εν λόγω δικαστήριο εκτιμά ότι η διαφορά της κύριας δίκης εγείρει το ερώτημα αν η επιδότηση που χορηγήθηκε στην KW συνιστά «υφιστάμενη» ενίσχυση κατά την έννοια του δικαίου της Ένωσης περί κρατικών ενισχύσεων. Προκειμένου να δοθεί απάντηση στο ερώτημα αυτό, είναι αναγκαίο να κριθεί αν, κατά την ημερομηνία χορήγησης της επιδότησης, η έγκριση του επίδικου καθεστώτος ενισχύσεων που απέρρεε από την απόφαση της Επιτροπής της 25ης Ιουλίου 2012 εξακολουθούσε να ισχύει.
- 19 Το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι, εάν δεν συντρέχει τέτοια περίπτωση, η επιδότηση που χορηγήθηκε στην KW συνιστά περίπτωση καταχρηστικής εφαρμογής ενίσχυσης και, επομένως, πρέπει να διευκρινιστεί αν το άρθρο 20 του κανονισμού 2015/1589 έχει την έννοια ότι η Επιτροπή όφειλε να ζητήσει την ανάκτησή της.

- 20 Προσθέτει ότι πρέπει επίσης να εξεταστεί αν η επιδότηση που χορηγήθηκε στην KW μπορεί να θεωρηθεί συμβατή με την εσωτερική αγορά δυνάμει του άρθρου 107, παράγραφος 3, στοιχείο γ', ΣΛΕΕ.
- 21 Στο πλαίσιο αυτό, το Verwaltungsgericht, Autonome Sektion für die Provinz Bozen (διοικητικό πρωτοδικείο, αυτόνομο τμήμα της επαρχίας του Bolzano), αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:
- «1) Έληξε στις 31 Δεκεμβρίου 2016 η ισχύς της εγκεκριμένης με την απόφαση της Επιτροπής [της 25ης Ιουλίου 2012] ενισχύσεως, ανερχόμενης σε ποσοστό 80 % και χορηγηθείσας για την κατασκευή μικρών υδροηλεκτρικών σταθμών με σκοπό την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας για ιδία κατανάλωση σε ξύλινα οικήματα και καταφύγια ευρισκόμενα σε ορεινή περιοχή μεγάλου υψομέτρου, των οποίων η σύνδεση στο δίκτυο ηλεκτρικής ενέργειας είναι ανέφικτη χωρίς κατάλληλες ενέργειες τεχνικής και οικονομικής φύσεως;
- 2) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως επί του ερωτήματος αυτού:
- α) Έχει το άρθρο 20 του κανονισμού [2015/1589] την έννοια ότι, σε περιπτώσεις καταχρηστικής εφαρμογής ενισχύσεων, η Επιτροπή οφείλει να εκδώσει απόφαση ανακτήσεως πριν από την παρέμβαση των κρατικών αρχών;
- β) Είναι η προαναφερθείσα ενίσχυση συμβατή με την εσωτερική αγορά κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 3, στοιχείο γ', ΣΛΕΕ, για τον λόγο ότι στοχεύει στην προώθηση της αναπτύξεως ορισμένων οικονομικών περιοχών, ή μήπως ενδέχεται να νοθεύσει τον ανταγωνισμό και να επηρεάσει τις μεταξύ κρατών μελών συναλλαγές;»

Η υπόθεση C-103/21

- 22 Ο SG είναι ιδιοκτήτης βοσκοτόπου ευρισκόμενου σε ορεινή περιοχή της αυτόνομης επαρχίας του Bolzano, η οποία δεν είναι συνδεδεμένη με το δημόσιο δίκτυο ηλεκτρικής ενέργειας λόγω της γεωγραφικής της θέσης.
- 23 Με διάταγμα της 31ης Αυγούστου 2018, η αυτόνομη επαρχία του Bolzano χορήγησε στον SG επιδότηση ύψους 115 011 ευρώ, η οποία αντιστοιχούσε στο 80 % των επιλέξιμων δαπανών, για έργο κατασκευής μικρού υδροηλεκτρικού σταθμού προοριζόμενου για τον δικό του εφοδιασμό με ενέργεια, κατ' εφαρμογήν του επίδικου καθεστώτος ενισχύσεων.
- 24 Με διάταγμα της 27ης Απριλίου 2020, η αυτόνομη επαρχία του Bolzano ανακάλεσε εν μέρει την απόφαση περί χορήγησης της επιδότησης στον SG, για τον λόγο ότι το επίδικο καθεστώς ενισχύσεων είχε λήξει στις 31 Δεκεμβρίου 2016. Υπολόγισε εκ νέου το ποσό της επιδότησης που δικαιούνταν ο SG βάσει των κριτηρίων χορήγησης που προβλέπει ο κανονισμός 651/2014, ήτοι ποσό ύψους 92 604 ευρώ, και ζήτησε από τον SG να επιστρέψει το πλεονάζον ποσό που είχε λάβει, πλέον τόκων.
- 25 Ο SG άσκησε ενώπιον του Verwaltungsgericht, Autonome Sektion für die Provinz Bozen (διοικητικού πρωτοδικείου, αυτόνομο τμήμα της επαρχίας του Bolzano), προσφυγή με αίτημα την ακύρωση των μέτρων αυτών.
- 26 Το εν λόγω δικαστήριο εκτιμά ότι η υπόθεση εγείρει νομικά ζητήματα πανομοιότυπα με εκείνα της υπόθεσης C-102/21.

27 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Verwaltungsgericht, Autonome Sektion für die Provinz Bozen (διοικητικό πρωτοδικείο, αυτόνομο τμήμα της επαρχίας του Bolzano), αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

- «1) Έληξε στις 31 Δεκεμβρίου 2016 η ισχύς της εγκεκριμένης με την απόφαση της Επιτροπής [της 25ης Ιουλίου 2012] ενισχύσεως, ανερχόμενης σε ποσοστό 80 % και χορηγηθείσας για την κατασκευή μικρών υδροηλεκτρικών σταθμών με σκοπό την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας για ιδία κατανάλωση σε ξύλινα οικήματα και καταφύγια ευρισκόμενα σε ορεινή περιοχή μεγάλου υψομέτρου, των οποίων η σύνδεση στο δίκτυο ηλεκτρικής ενέργειας είναι ανέφικτη χωρίς κατάλληλες ενέργειες τεχνικής και οικονομικής φύσεως;
- 2) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως επί του ερωτήματος αυτού:
- α) Πρέπει στη συνέχεια να εξετασθεί επιπροσθέτως αν το άρθρο 20 του κανονισμού [2015/1589] έχει την έννοια ότι, σε περιπτώσεις καταχρηστικής εφαρμογής ενισχύσεων, η Επιτροπή οφείλει να εκδώσει απόφαση ανακτήσεως πριν από την παρέμβαση των κρατικών αρχών;
- β) Πρέπει να εξετασθεί αν η προαναφερθείσα ενίσχυση είναι συμβατή με την εσωτερική αγορά κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 3, στοιχείο γ', ΣΛΕΕ, για τον λόγο ότι στοχεύει στην προώθηση της αναπτύξεως ορισμένων οικονομικών περιοχών, ή αν ενδέχεται να νοθεύσει τον ανταγωνισμό και να επηρεάσει τις μεταξύ κρατών μελών συναλλαγές;»

Επί της συνεκδίκασης των υποθέσεων C-102/21 και C-103/21

28 Με απόφαση του Προέδρου του Δικαστηρίου της 17ης Μαρτίου 2021, αποφασίστηκε η συνεκδίκαση των υποθέσεων C-102/21 και C-103/21 προς διευκόλυνση της έγγραφης και της προφορικής διαδικασίας και προς έκδοση κοινής απόφασης.

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Προκαταρκτικές παρατηρήσεις

29 Πρέπει, προκαταρκτικώς, να επισημανθεί ότι τα ερωτήματα που υπέβαλε το αιτούν δικαστήριο εκκινούν από την παραδοχή ότι οι επίμαχες στις υποθέσεις των κύριων δικών ενισχύσεις αποτελούν κρατικές ενισχύσεις κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ και είναι, επιπλέον, εν μέρει σύμφωνες με τον κανονισμό 651/2014. Το εν λόγω δικαστήριο φαίνεται επίσης να λαμβάνει ως αφετηρία ότι δεν πρέπει να εφαρμοστεί επ' αυτών ο κανόνας de minimis, πράγμα το οποίο οφείλει να εξακριβώσει.

Επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος

- 30 Με το πρώτο προδικαστικό ερώτημα στις υποθέσεις C-102/21 και C-103/21, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν η έγκριση του επίδικου καθεστώτος ενισχύσεων που απέρρευε από την απόφαση της Επιτροπής της 25ης Ιουλίου 2012 εξακολουθούσε να ισχύει όταν η αυτόνομη επαρχία του Bolzano χορήγησε επιδοτήσεις στην KW και στον SG (στο εξής: επίμαχες στις υποθέσεις των κύριων δικών ενισχύσεις).
- 31 Η απόφαση της Επιτροπής της 25ης Ιουλίου 2012 διευκρινίζει, στο σημείο 2.2, με τίτλο «Διάρκεια και προϋπολογισμός», ότι, δυνάμει του επίδικου καθεστώτος ενισχύσεων, θα χορηγηθεί συνολικό ποσό 187,25 εκατομμυρίων ευρώ κατά την «περίοδο 2011-2016». Επιπλέον, η περίληψη της απόφασης αυτής που δημοσιεύθηκε στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* της 4ης Ιανουαρίου 2013 αναφέρει ότι η «διάρκεια» του εν λόγω καθεστώτος καλύπτει την περίοδο έως τις 31 Δεκεμβρίου 2016.
- 32 Επομένως, από την 1η Ιανουαρίου 2017 το επίδικο καθεστώς ενισχύσεων δεν ήταν πλέον εγκεκριμένο με την απόφαση της Επιτροπής της 25ης Ιουλίου 2012.
- 33 Επιπλέον, από τη δικογραφία που έχει στη διάθεσή του το Δικαστήριο προκύπτει ότι το εν λόγω καθεστώς ενισχύσεων δεν εγκρίθηκε εκ νέου από την Επιτροπή μετά την ως άνω ημερομηνία.
- 34 Εξάλλου, δεν αμφισβητείται ότι η αυτόνομη επαρχία του Bolzano χορήγησε τις επίμαχες στις υποθέσεις των κύριων δικών ενισχύσεις μετά τις 31 Δεκεμβρίου 2016.
- 35 Συνεπώς, στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι η έγκριση του επίδικου καθεστώτος ενισχύσεων που απέρρευε από την απόφαση της Επιτροπής της 25ης Ιουλίου 2012 δεν ίσχυε πλέον όταν η αυτόνομη επαρχία του Bolzano χορήγησε τις επίμαχες στις υποθέσεις των κύριων δικών ενισχύσεις.

Επί του δεύτερου προδικαστικού ερωτήματος

- 36 Με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα στις υποθέσεις C-102/21 και C-103/21, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 20 του κανονισμού 2015/1589 έχει την έννοια ότι, σε περίπτωση καταχρηστικής εφαρμογής ενίσχυσης, εναπόκειται στην Επιτροπή να ζητήσει από το κράτος μέλος να ανακτήσει την ενίσχυση αυτή.
- 37 Όπως υποστήριξε η Επιτροπή, πρέπει να επισημανθεί ότι μεμονωμένες ενισχύσεις που χορηγήθηκαν βάσει καθεστώτος ενισχύσεων μετά τη λήξη της ισχύος απόφασης της Επιτροπής με την οποία εγκρίθηκε το καθεστώς αυτό δεν συνιστούν περιπτώσεις «κατάχρησης ενίσχυσης» κατά την έννοια του άρθρου 1, στοιχείο ζ', του κανονισμού 2015/1589.
- 38 Συγκεκριμένα, το άρθρο 1, στοιχείο ζ', του κανονισμού 2015/1589 αναφέρεται στις περιπτώσεις στις οποίες μια ενίσχυση χρησιμοποιείται από τον δικαιούχο κατά παράβαση απόφασης εκδοθείσας κατ' εφαρμογήν του άρθρου 4, παράγραφος 3, ή του άρθρου 9, παράγραφος 3 ή 4, του κανονισμού αυτού ή του άρθρου 4, παράγραφος 3, ή του άρθρου 7, παράγραφοι 3 και 4, του κανονισμού 659/1999, τα οποία αφορούν, αντιστοίχως, τις αποφάσεις για τη μη διατύπωση αντιρρήσεων, τις θετικές αποφάσεις και τις υπό όρους αποφάσεις της Επιτροπής.

- 39 Εν προκειμένω, από την απάντηση στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα προκύπτει ότι η απόφαση της Επιτροπής της 25ης Ιουλίου 2012 δεν είχε πλέον εφαρμογή μετά τις 31 Δεκεμβρίου 2016 και ότι το επίμαχο καθεστώς ενισχύσεων δεν εγκρίθηκε εκ νέου μετά την ημερομηνία αυτή.
- 40 Το γεγονός αυτό αρκεί για να γίνει δεκτό ότι οι επίμαχες στις υποθέσεις των κύριων δικών ενισχύσεις δεν εφαρμόστηκαν καταχρηστικά από τους αποδέκτες τους.
- 41 Πρέπει να προστεθεί ότι το γεγονός ότι το επίδικο καθεστώς ενισχύσεων παρατάθηκε πέραν της 31ης Δεκεμβρίου 2016, αν υποθεθεί ότι τούτο ισχύει, δεν είναι καθοριστικής σημασίας στο μέτρο που η παράταση υφιστάμενου καθεστώτος ενισχύσεων θεσπίζει νέα ενίσχυση διακρινόμενη από το παραταθέν καθεστώς (πρβλ. απόφαση της 4ης Δεκεμβρίου 2013, Επιτροπή κατά Συμβουλίου, C-111/10, EU:C:2013:785, σκέψη 58).
- 42 Κατά συνέπεια, ενισχύσεις όπως οι επίμαχες στις υποθέσεις των κύριων δικών πρέπει να θεωρηθούν ως νέες ενισχύσεις οι οποίες, δεδομένου ότι χορηγήθηκαν κατά παράβαση του άρθρου 108, παράγραφος 3, τελευταία περίοδος, ΣΛΕΕ, συνιστούν «παράνομες ενισχύσεις» κατά την έννοια του άρθρου 1, στοιχείο στ', του κανονισμού 2015/1589.
- 43 Επομένως, προκειμένου να δοθεί χρήσιμη απάντηση στο αιτούν δικαστήριο, το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να αναδιατυπωθεί υπό την έννοια ότι αφορά στην πραγματικότητα το ζήτημα αν το άρθρο 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι εναπόκειται στην Επιτροπή να ζητήσει από το κράτος μέλος να ανακτήσει παράνομη ενίσχυση κατά την έννοια του άρθρου 1, στοιχείο στ', του κανονισμού 2015/1589.
- 44 Συναφώς, από πάγια νομολογία προκύπτει ότι η επιβαλλόμενη από το άρθρο 108, παράγραφος 3, τελευταία περίοδος, ΣΛΕΕ απαγόρευση εκτέλεσης των σχεδίων ενισχύσεων έχει άμεσο αποτέλεσμα και ότι ο χαρακτήρας της επιβαλλόμενης από τη διάταξη αυτή απαγόρευσης εκτέλεσης ως έχουσας άμεση εφαρμογή ισχύει για κάθε μέτρο ενίσχυσης που φέρεται ότι εκτελέστηκε χωρίς να έχει κοινοποιηθεί (πρβλ. απόφαση της 5ης Μαρτίου 2019, Eesti Pagar, C-349/17, EU:C:2019:172, σκέψη 88 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 45 Το Δικαστήριο συνήγαγε εξ αυτού ότι τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν να εγγυώνται ότι θα συναχθούν, κατά το εθνικό τους δίκαιο, όλες οι συνέπειες παράβασης του άρθρου 108, παράγραφος 3, τελευταία περίοδος, ΣΛΕΕ, όσον αφορά τόσο το κύρος των πράξεων εκτέλεσης όσο και την ανάκτηση της χρηματικής στήριξης που χορηγήθηκε κατά παράβαση της διάταξης αυτής, το δε αντικείμενο της αποστολής των εθνικών δικαστηρίων είναι, κατά συνέπεια, να διατάσσουν τα κατάλληλα μέτρα για τη θεραπεία της έλλειψης νομιμότητας της εκτέλεσης των μέτρων ενίσχυσης, προκειμένου κατά το χρονικό διάστημα που απομένει μέχρι την απόφαση της Επιτροπής ο αποδέκτης της ενίσχυσης να μην εξακολουθήσει να έχει τη δυνατότητα διάθεσης της ενίσχυσης αυτής (απόφαση της 5ης Μαρτίου 2019, Eesti Pagar, C-349/17, EU:C:2019:172, σκέψη 89 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 46 Πρέπει να προστεθεί ότι κάθε διάταξη του δικαίου της Ένωσης που πληροί τις προϋποθέσεις που απαιτούνται ώστε να έχει άμεσο αποτέλεσμα επιβάλλεται σε όλες τις αρχές των κρατών μελών, δηλαδή όχι μόνο στα εθνικά δικαστήρια, αλλά και σε όλα τα όργανα της διοίκησης, συμπεριλαμβανομένων των οργάνων της αυτοδιοίκησης, και οι αρχές αυτές υποχρεούνται να την εφαρμόσουν (πρβλ. αποφάσεις της 22ας Ιουνίου 1989, Costanzo, 103/88, EU:C:1989:256, σκέψη 31, και της 5ης Μαρτίου 2019, Eesti Pagar, C-349/17, EU:C:2019:172, σκέψη 90 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

- 47 Πράγματι, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, τόσο οι διοικητικές αρχές όσο και τα εθνικά δικαστήρια τα οποία είναι επιφορτισμένα με την εφαρμογή, στο πλαίσιο των αντίστοιχων αρμοδιοτήτων τους, των διατάξεων του δικαίου της Ένωσης έχουν την υποχρέωση να διασφαλίζουν την πλήρη αποτελεσματικότητα των διατάξεων αυτών (απόφαση της 5ης Μαρτίου 2019, *Eesti Pagar*, C-349/17, EU:C:2019:172, σκέψη 91 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 48 Επομένως, όταν εθνική αρχή διαπιστώνει ότι μια ενίσχυση χορηγήθηκε κατά παράβαση του άρθρου 108, παράγραφος 3, τελευταία περίοδος, ΣΛΕΕ, οφείλει να ανακτήσει με δική της πρωτοβουλία την παρανόμως χορηγηθείσα ενίσχυση (πρβλ. απόφαση της 5ης Μαρτίου 2019, *Eesti Pagar*, C-349/17, EU:C:2019:172, σκέψη 92).
- 49 Πρέπει να προστεθεί ότι, σε μια τέτοια περίπτωση, τίποτε δεν εμποδίζει καταρχήν το οικείο κράτος μέλος να κρίνει ότι πρέπει να επιστραφεί μόνον το μέρος της ενίσχυσης το οποίο δεν πληροί τα κριτήρια του κανονισμού 651/2014.
- 50 Επιπλέον, πρέπει να υπομνησθεί ότι, στο πλαίσιο του θεσπισθέντος από τη Συνθήκη συστήματος ελέγχου των κρατικών ενισχύσεων, τα εθνικά δικαστήρια και η Επιτροπή διαδραματίζουν ρόλους που είναι συμπληρωματικοί αλλά διακριτοί (απόφαση της 2ας Μαΐου 2019, *A-Fonds*, C-598/17, EU:C:2019:352, σκέψη 45 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 51 Επομένως, η Επιτροπή δεν μπορεί να επιβάλει την ανάκτηση ενίσχυσης λόγω και μόνον του παράνομου χαρακτήρα της και, ως εκ τούτου, οφείλει να προβεί σε πλήρη εκτίμηση της συμβατότητας της ενίσχυσης με την εσωτερική αγορά, ανεξαρτήτως του αν τηρήθηκε ή όχι η απαγόρευση εφαρμογής χωρίς προηγούμενη έγκριση (πρβλ. απόφαση της 14ης Φεβρουαρίου 1990, Γαλλία κατά Επιτροπής, C-301/87, EU:C:1990:67, σκέψεις 17 έως 23), πλην όμως το άρθρο 13, παράγραφος 2, του κανονισμού 2015/1589 επιτρέπει στην Επιτροπή να διατάξει την προσωρινή ανάκτηση παρανόμως καταβληθείσας ενίσχυσης έως ότου αποφανθεί επί της συμβατότητας της ενίσχυσης αυτής με την εσωτερική αγορά.
- 52 Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι δεν εναπόκειται στην Επιτροπή να ζητήσει από το κράτος μέλος να ανακτήσει παράνομη ενίσχυση κατά την έννοια του άρθρου 1, στοιχείο στ', του κανονισμού 2015/1589.

Επί του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος

- 53 Με το τρίτο προδικαστικό ερώτημα στις υποθέσεις C-102/21 και C-103/21, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν οι επίμαχες στις υποθέσεις των κύριων δικών ενισχύσεις συμβιβάζονται με την εσωτερική αγορά κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 3, στοιχείο γ', ΣΛΕΕ, για τον λόγο ότι καθιστούν δυνατή την «προώθηση της αναπτύξεως ορισμένων οικονομικών περιοχών», ή αν «ενδέχεται να νοθεύσουν τον ανταγωνισμό και να επηρεάσουν τις μεταξύ κρατών μελών συναλλαγές».
- 54 Ωστόσο, από τη διατύπωση του ερωτήματος αυτού δεν προκύπτει σαφώς αν το αιτούν δικαστήριο, θέτοντας το ζήτημα αν οι επίμαχες στις διαφορές των κύριων δικών ενισχύσεις «ενδέχεται να νοθεύσουν τον ανταγωνισμό και να επηρεάσουν τις μεταξύ κρατών μελών συναλλαγές», αναφέρεται στο άρθρο 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, το οποίο προβλέπει την καταρχήν απαγόρευση των κρατικών ενισχύσεων, ή στο άρθρο 107, παράγραφος 3, στοιχείο γ', ΣΛΕΕ, το οποίο διευκρινίζει ότι μπορούν να θεωρηθούν συμβατές με την εσωτερική

αγορά οι ενισχύσεις για την προώθηση της ανάπτυξης ορισμένων οικονομικών δραστηριοτήτων ή οικονομικών περιοχών, εφόσον «δεν αλλοιώνουν τους όρους των συναλλαγών κατά τρόπο που θα αντέκειτο προς το κοινό συμφέρον».

55. Εν πάση περιπτώσει, η δικογραφία που διαβιβάσθηκε στο Δικαστήριο στις εν λόγω υποθέσεις δεν του παρέχει τις αναγκαίες διευκρινίσεις ως προς τα πραγματικά περιστατικά προκειμένου αυτό να είναι σε θέση να παράσχει χρήσιμες ενδείξεις στο αιτούν δικαστήριο όσον αφορά την εφαρμογή, στις υποθέσεις των κύριων δικών, των προβλεπόμενων στο άρθρο 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ κριτηρίων σχετικά με τη στρέβλωση του ανταγωνισμού και τις επιπτώσεις στις μεταξύ κρατών μελών συναλλαγές, δεδομένου ότι η μόνη περίπτωση που μνημονεύεται στην απόφαση περί παραπομπής στην υπόθεση C-102/21, κατά την οποία η ηλεκτρική ενέργεια που παράγεται από τον χρηματοδοτούμενο μικρό υδροηλεκτρικό σταθμό χρησιμοποιείται μόνο για τον ατομικό εφοδιασμό ενός ιδιώτη, δεν καθιστά, εν πάση περιπτώσει, από μόνη της δυνατό να διαπιστωθεί αν τα κριτήρια αυτά πληρούνται ή όχι.
56. Επομένως, ένα τέτοιο ερώτημα πρέπει να θεωρηθεί απαράδεκτο.
57. Όσον αφορά το άρθρο 107, παράγραφος 3, στοιχείο γ', ΣΛΕΕ, υπενθυμίζεται ότι ο λόγος για τον οποίο ζητείται η έκδοση προδικαστικής αποφάσεως δεν έγκειται στη διατύπωση συμβουλευτικών γνώμων επί γενικών ή υποθετικών ζητημάτων, αλλά στην αδήριτη ανάγκη αποτελεσματικής επίλυσης ένδικης διαφοράς που αφορά το δίκαιο της Ένωσης (απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2019, Α κ.λπ., C-70/18, EU:C:2019:823, σκέψη 73 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
58. Κατά πάγια νομολογία, όμως, τα εθνικά δικαστήρια δεν είναι αρμόδια να αποφαινούνται επί του αν μια κρατική ενίσχυση είναι συμβατή με την εσωτερική αγορά (πρβλ. απόφαση της 26ης Οκτωβρίου 2016, ΔΕΗ και Επιτροπή κατά Αλουμίνιον της Ελλάδος, C-590/14 P, EU:C:2016:797, σκέψη 96 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
59. Πράγματι, η εκτίμηση της συμβατότητας μέτρων ενίσχυσης με την εσωτερική αγορά εμπίπτει στην αποκλειστική αρμοδιότητα της Επιτροπής, ενεργούσας υπό τον έλεγχο των δικαιοδοτικών οργάνων της Ένωσης, ενώ τα εθνικά δικαστήρια μεριμνούν για τη διασφάλιση των δικαιωμάτων των πολιτών σε περίπτωση παράβασης της προβλεπόμενης στο άρθρο 108, παράγραφος 3, τελευταία περίοδος, ΣΛΕΕ υποχρέωσης προηγούμενης κοινοποίησης των κρατικών ενισχύσεων στην Επιτροπή (πρβλ. απόφαση της 2ας Μαΐου 2019, A-Fonds, C-598/17, EU:C:2019:352, σκέψη 46 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
60. Επομένως, το ερώτημα αν οι επίμαχες στις υποθέσεις των κύριων δικών ενισχύσεις είναι συμβατές με την εσωτερική αγορά δυνάμει του άρθρου 107, παράγραφος 3, στοιχείο γ', ΣΛΕΕ δεν είναι αναγκαίο για την επίλυση των διαφορών των κύριων δικών και, ως εκ τούτου, πρέπει να θεωρηθεί απαράδεκτο.

Επί των δικαστικών εξόδων

61. Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους των κύριων δικών τον χαρακτήρα παρεμπόμπης που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (ένατο τμήμα) αποφαινεται:

- 1) Η έγκριση του καθεστώτος ενισχύσεων για την κατασκευή μικρών υδροηλεκτρικών σταθμών η οποία απέρρευε από την απόφαση C(2012) 5048 final της Επιτροπής, της 25ης Ιουλίου 2012, σχετικά με την κρατική ενίσχυση SA.32113 (2010/N) – Ιταλία: Καθεστώς ενισχύσεων για την εξοικονόμηση ενέργειας, τα συστήματα τηλεθέρμανσης και την ηλεκτροδότηση απομακρυσμένων περιοχών στο Alto Adige/Νότιο Τιρόλο, δεν ίσχυε πλέον όταν η Autonome Provinz Bozen (αυτόνομη επαρχία του Bolzano, Ιταλία) χορήγησε επιδοτήσεις στην KW και στον SG.
- 2) Το άρθρο 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι δεν εναπόκειται στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή να ζητήσει από το κράτος μέλος να ανακτήσει παράνομη ενίσχυση κατά την έννοια του άρθρου 1, στοιχείο στ', του κανονισμού (ΕΕ) 2015/1589 του Συμβουλίου, της 13ης Ιουλίου 2015, περί λεπτομερών κανόνων για την εφαρμογή του άρθρου 108 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

(υπογραφές)